

ΝΕΕΣ ΕΠΟΧΕΣ: Ερικ Χόμπσμπαουμ (1917-2012): Ο άλτης του χρόνου

B tovima.gr/2012/10/07/opinions/nees-epoxes-erik-xompsmpaoum-1917-2012-o-altis-toy-xronoy/

Μπακουνάκης Νίκος

«Είναι δουλειά του ιστορικού που αυτοβιογραφείται όχι μόνο να ξαναεπισκεφτεί το παρελθόν αλλά και να το χαρτογραφήσει. Γιατί πώς γίνεται χωρίς αυτόν τον χάρτη να εντοπίσουμε τα μονοπάτια μιας ζωής μέσα από μεταβαλλόμενα πεδία ή να καταλάβουμε πώς και γιατί διστάσαμε και χάσαμε τον έλεγχο μας ή πώς ζήσαμε ανάμεσα σε εκείνους με τους οποίους συνδέθηκε κάποτε η ζωή μας και από τους οποίους εξαρτήθηκε; Αυτά τα πράγματα ρίχνουν φως όχι μόνο στον ατομικό βίο αλλά σε ολόκληρο τον κόσμο». Αυτά έγραφε ο *Ερικ Χόμπσμπαουμ* στις πρώτες σελίδες της αυτοβιογραφίας του *Συναρπαστικά Χρόνια, Μια ζωή στον 20ό αιώνα*, που είχε κυκλοφορήσει το 2003 (εκδόσεις Θεμέλιο, μετάφραση Σταματίνα Μανδηλαρά), απαντώντας έτσι στην αυτονόητη ερώτηση γιατί αυτοβιογραφείται ένας ιστορικός, γιατί κάνει μια τέτοια βουτιά στον προσωπικό του χρόνο, όταν όλη του η δουλειά είναι βουτιά στον χρόνο και στο παρελθόν.

Ο Ερικ Χόμπσμπαουμ έγραψε ιστορία όπως θα έγραφε για τη ζωή του. Δεν είναι τυχαίο ότι το βιβλίο του *Η εποχή των αυτοκρατοριών* αρχίζει με την περιγραφή των συνθηκών υπό τις οποίες γνωρίστηκαν οι γονείς του. Πίστευε ότι η προσωπική ζωή αποτελεί πρώτη τάξεως υλικό για ιστορικούς όπως και για λογοτέχνες. Στα *Συναρπαστικά Χρόνια* έγραψε για τη ζωή του όπως θα έγραφε ιστορία. Το βιβλίο ανοίγει με μια φωτογραφία βγαλμένη από οικογενειακό άλμπουμ, που παρουσιάζει τον ίδιο και την παιδική φίλη του Μελίτα στη Βιέννη το 1922. «Αν κάτι δένει τις ζωές αυτές των δύο Ευρωπαίων» έγραφε ο Χόμπσμπαουμ «είναι η εξαιρετική εμπειρία του 20ού αιώνα. Η θύμηση της κοινής παιδικής ηλικίας και η ανανέωση της επαφής σε μεγάλη ηλικία δραματοποιούν την εικόνα των καιρών μας: παράλογη, ειρωνική, σουρεαλιστική και τερατώδης».

Ιστορικός και λάτρης της τζαζ

Εβραίος, και όπως ο ίδιος έλεγε «εβραίος χωρίς εβραϊκότητα», αν και ο νομαδισμός του δεν μπορεί παρά να ήταν στοιχείο της εβραϊκότητάς του, ο Ερικ Χόμπσμπαουμ γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια το 1917. Ο πατέρας του, Λεοπόλδος Πέρσι Χόμπσμπαουμ, γιος εβραίου επιπλοποιού που είχε μεταναστεύσει στην Αλεξάνδρεια το 1913, ήταν υπήκοος του Γεωργίου Ε', του βασιλιά της Αγγλίας, ενώ η μητέρα του Νέλλυ Γκριν, κόρη κοσμηματοπώλη της Βιέννης, ήταν υπήκοος του Φραγκίσκου Ιωσήφ, αυτοκράτορα της Αυστροουγγαρίας. Δύο αυτοκρατορίες σε πόλεμο που δεν εμπόδισαν όμως έναν γάμο. Από την Αλεξάνδρεια στην Τεργέστη και μετά στη Βιέννη. Από εκεί άρχισε να μετράει η μνήμη του Χόμπσμπαουμ. Παιδί στη Βιέννη, έφηβος στο Βερολίνο, και από το 1933, όταν ο Χίτλερ ήρθε στην καγκελαρία, η μετανάστευση στο νησί, στη Βρετανία, που έγινε η έδρα, ο χώρος των ερευνών και της πανεπιστημιακής του δράσης. Τα χρόνια στο Κέιμπριτζ, ο μαρξισμός, η ένταξή του στο Κομμουνιστικό Κόμμα, του οποίου ήταν μέλος σχεδόν ως το τέλος, η Σοβιετική Ενωση, ο σταλινισμός, η Ιστορία, η μεγάλη και η μικρή, η διδασκαλία της Ιστορίας κυρίως στο Μπίρκμπεκ Κόλετζ, η Γαλλία και η σχέση του με τη

σχολή των *Annales*, η πολιτική αλλά και μια διαρκής εγρήγορση απέναντι στα πράγματα (έφτασε να γράψει ακόμη και για την κρίση) αποτελούν κεφάλαια μιας ζωής, που η αρχή της βυθίζεται μέσα στα ερείπια διαλυμένων αυτοκρατοριών και το τέλος της χρωματίζεται από τη βαθύτερη οικονομική και κοινωνική κρίση του δυτικού κόσμου. Ήταν λάτρης της τζαζ και μεγάλος γνώστης της. Ένα από τα βιβλία του, στο περιθώριο της κύριας ιστορικής έρευνάς τους, ήταν η ιστορία της τζαζ. Με τη μουσική είχε εξαιρετική σχέση και στην αυτοβιογραφία του είχε δώσει άρωμα μουσικού έργου καθώς από τα 23 κεφάλαια του βιβλίου το πρώτο το τιτλοφορούσε «ουβερούρα» και το τελευταίο «κόντα».

Δάσκαλος του υλικού πολιτισμού

Οι προσεγγίσεις του Ερικ Χόμπσμπαουμ άνοιγαν δρόμους. Η κλασική πλέον τριλογία του (Η εποχή των επαναστάσεων, Η εποχή των αυτοκρατοριών, Η εποχή του κεφαλαίου – και τα τρία από το Μορφωτικό Ίδρυμα της Εθνικής Τραπέζης) επηρέασε εκατοντάδες νέους ιστορικούς σε όλον τον κόσμο κι επιπλέον αποτέλεσε συναρπαστικό αφήγημα για το μεγάλο κοινό – και ας δυσκολευόταν να βρει εκδότες. Αλλωστε πίστευε ότι η ιστορία είναι αφήγηση. Συναντούσε εδώ τον μεγάλο γάλλο φιλόσοφο Πολ Ρικέρ στο θεμελιώδες έργο του *Temps et Recit* για την ιστοριογραφία, τη λογοτεχνική θεωρία της μυθοπλαστικής αφήγησης και τη φαινομενολογία του χρόνου επεξεργάστηκε την ιδέα ότι ο χρόνος είναι μη αναπαραστάσιμος χωρίς την αφήγηση. Ο Χόμπσμπαουμ ήταν πολύ πρωτότυπος και επινοητικός. Για παράδειγμα, παρακολουθούσε τη διείσδυση του ευρωπαϊκού πολιτισμού στην «περιφέρεια» φτιάχνοντας δείκτες με τις παραστάσεις της «Τραβιάτας» ή της οπερέτας του γάλλου συνθέτη Κάρολου Λεκόκ «Η κόρη της Μαντάμ Ανγκό».

Θυμάμαι τον Ερικ Χόμπσμπαουμ πριν από περίπου τριάντα χρόνια, τον Αύγουστο του 1983, στη Βουδαπέστη, στο Διεθνές Συνέδριο της Οικονομικής Ιστορίας. Σε μια από τις δεξιώσεις, που λάβαινε χώρα σε αίθουσα του μεγάρου της Ακαδημίας Επιστημών – σε αυτού του τύπου τις εκδηλώσεις που στοιχειοθετούν την ακαδημαϊκή και πανεπιστημιακή κοινωνικότητα – ήταν ένα είδος *maître de cérémonie*, αρχιτελετάρχης, ο άνθρωπος που ακροβατούσε πάνω στους δίσκους των αλλαντικών και στα ποτήρια με κρασί Τοκάι ή «Αίμα του Ταύρου». Εμοιαζε με ισορροπιστή· ισορροπιστή του χρόνου ή μάλλον άλτη του χρόνου. Η κοινωνικότητα ήταν το στοιχείο του, χωνεμένη σχεδόν μέσα στην προσωπική του ζωή. «Πολλές φορές η μνήμη συγχέει τα δείπνα για κάποιον ξένο επισκέπτη καθηγητή από το εξωτερικό, την εποχή της πανεπιστημιακής αποδημίας (όπως μετά το θερινό εξάμηνο), με τις αναμνήσεις από τα χριστουγεννιάτικα τραπέζια όπου η οικογένεια δέχεται φίλους» έγραφε.

Φρέσκος απόφοιτος εγώ τότε, εκείνο το καλοκαίρι του 1983, της Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, τον θεωρούσα ένα είδος δασκάλου. Μαρξιστής και επιστημονικός συγγενής του Φερνάν Μπροντέλ, του μεγάλου γάλλου ιστορικού της «Μεσογείου» και ιδρυτή της Ecole, ήταν και δικός μας συγγενής. Τα βιβλία του, που κυκλοφορούσαν στα γαλλικά στις εκδόσεις Fayard, ήταν για μας, φοιτητές Ιστορίας, ένα είδος εγχειριδίων. Στη Σχολή τον έλεγαν Ομσμπόμ. Παρ' όλο που η Σχολή και το περιοδικό της, τα *Annales*, είχαν αποκτήσει διεθνές κοινό, οι ηγέτες της δεν είχαν άλλη γλώσσα παρά τα γαλλικά, όπως άλλωστε και οι περισσότεροι επιστήμονες της Γαλλίας ως και τις αρχές της δεκαετίας του '80. Ο ίδιος έκανε τον διερμηνέα του Ερνέστ Λαμπρούς, όσες φορές ο

μεγάλος γάλλος ιστορικός έπρεπε να βρεθεί σε αγγλόφωνο περιβάλλον. «Μάλιστα ο Λαμπρούς με είχε συμβουλέψει να μη δοκιμάσω λευκό Μπορντό, που είναι ανάξιο για κάθε γάλλο πότη που σέβεται τον εαυτό του» έγραφε. Μπορντό ήταν μόνο το κόκκινο. Αλλωστε ο Χόμπσμπαουμ δεν ήταν ο μεγάλος ιστορικός της κοινωνικής ιστορίας. Ήταν και ο μεγάλος δάσκαλος του υλικού πολιτισμού.

Χάρη κυρίως στις εκδόσεις Θεμέλιο, στις Εκδόσεις του Μορφωτικού Ιδρύματος της Εθνικής Τραπέζης της Ελλάδος και στις εκδόσεις Εξάντας, σχεδόν το σύνολο των βιβλίων του Χόμπσμπαουμ κυκλοφορούν στα ελληνικά. Πλήρη βιβλιογραφία του στα ελληνικά μπορείτε να βρείτε στο σάιτ της [biblionet](http://biblionet.gr).

ΕΝΤΥΠΗ ΕΚΔΟΣΗ